

A mindennapi élet Mátyás király korában

Az életmód, a hétköznapi kutatása hosszú ideig a történelemtudomány peremére szorult. Többnyire a művelődéstörténet foglalkozott vele, jóllehet sok tudományág együttes munkájára van szükség az életmóddal kapcsolatos kérdések vizsgálatához (művészettörténet, néprajz, nyelvészet stb.). A téma kutatása francia historiográfiai előzményekre megy vissza. A történelem kutatása és tanítása hosszú ideig az eseményközpontú politikatörténettel, uralkodók, hadvezérek, kiemelkedő személyiségek tevékenységével való foglalkozást jelentett. 1929-ben francia történészek alapítottak egy folyóiratot, ez volt az „Annales”, amelyben helyet adtak a történelem új szempontú, a gazdasági, társadalmi, demográfiai és kulturális folyamatok vizsgálatát előtérbe helyező kutatásoknak. Legnevesebb képviselőik Fernand Braudel, Marc Bloch, Jacques Le Goff és Georges Duby voltak. A magyar történetkutatásban az 1960-as, 1970-es évektől mutatható ki ez a hatás.

Az életmód fogalmába beletartoznak az adott kor technikai lehetőségei, gazdaságának szerkezete, kultúrája (azaz viselkedésformái), az egyének társadalmi státusza és a politikai események, amelyek minden korban alapvetően befolyásolták az emberek mindennapi életét.

A magyarországi késő középkori, kora újkorai anyagi kultúra, a hétköznapi élet kutatásához a régész-történész Kubinyi András tanulmányai jelentették a módszertani útmutatót. A Mátyás-korabeli, tágabban értve a későközépkori hétköznapi kutatása három forrascsoport alapján történhet: 1. írott források, 2. tárgyi emlékek, 3. művészeti ábrázolások. A hazai forrásadottságok többnyire azt teszik lehetővé, hogy az oklevelekből és krónikákból nyert írásos adatokat a régészeti ásatásokból származó tárgyi emlékekkel összevetve kísérjük meg felvázolni az adott korszak mindennapi életét, felhasználva hozzá az egykorú francia, angol, németalföldi és itáliai kódexek ábrázolásait. Ne felejtsük, hogy ha a késői középkor hétköznapijait kutatjuk, olyan korbba megyünk vissza, amikor az emberek – királyok és koldusok egyaránt – még nem ismerték pl. sem a villanyt, sem saját testük működését, a hírközlés és a közlekedés eszköze a ló és a kocsis volt, a könyveket pedig kézzel másolták. Nem került az asztalukra krumpoli, kukorica, paprika, kávé és csokoládé és az átlageletkor a maihoz viszonyítva rendkívül alacsony volt.

Nézzük először a késői középkor embereinek életterét, hol, milyen településformákon, milyen körülmények között lakhatott Mátyás király alattvalója? Hagyományos módon várról, városról és faluról lehet beszélni. A várakról és palotákról tudunk legtöbbet, mert az ott élő királyokról, arisztokratákról és szolgálatukban állókról van a legtöbb forrásunk. A középkori zalai várak közül itt csak az egervári emlékezünk meg. Ez Zala megye egyetlen, ma is álló reneszánsz (később többször átépített) műemléke. Építését 1476-ban kezdte meg egy kolostorral és templommal együtt Egervári László zalai főispán, horvát – szlavón – dalmát bán, aki köznemesi sorból emelkedett fel katonai képességei és szolgálatai révén Mátyás kedvelt emberei közé. A humanista műveltségű főúr, akinek a várban könyvek is voltak, a tárnokmester méltóságig jutott, haláláról Mátyás történetírója, az itáliai Bonfini is megemlékezett.

A középkori Zalában nem volt igazi városi jogokkal rendelkező település. A forrásainkban sokszor felbukkanó mezőváros lakói kiváltságképpen éves adójukat egy összegben fizethették a földesúrnak. Pl. Egerszeg földesura sokáig a veszprémi püspök volt. A mezőváros a környék spontán módon kialakult kereskedelmi központja volt, többnyire vásártartási joggal is rendelkezett, jogállását kiváltságlevéllel is bizonyíthatta. Ismerünk olyan egykorú törvényt, amely elrendelte, hogy háromnapj járóföldön belül kellett vásárt találni. A vásár a középkori ember számára nemcsak az árucsere, hanem a társas kapcsolatok és az információszerezés színhelye is volt, itt hirdették ki a királyi rendeleteket, a megye rendezte és a gonosztevők ellen elrendelt – mai szóval élve – körözéseket. Okleveles adatokból tudjuk, hogy vásárok alakulásából több büncselekményt is elkövettek, pl. 1490-ben, Mátyás uralkodásának utolsó évében történt, hogy, hogy körmendi kereskedők fával megrakott szekereikkel az egerszegi vásárra igyekeztek, amikor Keszthely urai, a Gersei Pethő család néhány tagja kirabolta őket. Néhány évtizeddel később, 1524-ben Kapornakon, a vásáron nem tudni, milyen okból lövöldözés tört ki, de hála istennek, nem esett senkinek semmi baja – teszi hozzá az oklevélíró. A vásárok, piacok kapcsán emlékezünk meg az akkor művelt mesterségekről és mestereikről. A korszak írásos forrásaiban leggyakrabban előforduló mesterember a molnár volt és a legtöbb adat a malmokról szól. Ez nem véletlen, hiszen a gabonaörlés mindig alapvető tevékenység volt. Természetesen mellettük sokféle mesterségről tudósítanak az oklevelek és az ábrázolások: pl. kovácsok, kádárok, bognárok, pékek, takácsok és szabók stb. Eszközüket jól ismerjük a régészeti leletekből is.

A falu lakóiról, a földművelő parasztokról sokkal ritkábban emlékeznek meg forrásaink, okleveleininkben inkább csak akkor jelennek meg, ha valamilyen hatalmaskodás áldozatai lettek. A paraszti mun-

ka ábrázolása a művészeti ábrázolásokon ritkán jelenik meg, de ismerünk néhány szép nyugat-európai kódexlapot, amelyen mezőgazdasági munka ábrázolásai láthatók.

A Mátyás-korabeli emberek anyagi kultúráját három kérdéskör köré csoportosítva tekinthetjük át: étkezés, ruházkodás, lakberendezés.

Az *étkezés* a középkorban nem mentalitásbeli, hanem gazdasági kérdés volt, tehát mindenki olyan ételt evett, amire tellett neki. Az étkezési szokások mások voltak, mint ma, naponta általában nem háromszor, hanem kétszer ettek. Ez persze a tehetőseknél jelenthetett éjszakába nyúló főétkezéseket is. A késői középkor konyhájának nélkülöznie kellett a ma természetes alapanyagok egy részét: krumplit, paprikát, paradicsomot és nélkülöznie kellett a jó minőségű, búzából sültt kenyeret is. Búzából sohasem termelt elég, ezért az akkori kenyeret rozslisztből sültték más gabonafélék lisztjével keverve. Ezzel szemben a középkori Magyarországon a többi akkori európai országhoz viszonyítva és a mai mértékkel nézve is óriási volt a húsfogyasztás. Szinte egész Európát Magyarország látta el marhahússal, a csordákat lábon hajtották osztrák, délnémet és itáliai vásárookra. Minden lakóház legfontosabb helyisége a konyha volt. Berendezését ábrázolásokból, használati tárgyait ezen kívül a régészeti leletekből is ismerjük. Visegrádon, Mátyás király reneszánsz pompájú palotájában rekonstruálták és berendezték az akkori konyhát a korabeli eszközökkel, többek között az asztalon kiterített, elkészítésre váró vaddisznóval. Konyhai eszközök, edények, evőeszközök minden középkori ásatásból kerülnek elő.

A *ruházkodás* történetének vizsgálata már külön tudományág. A kutatóknak szembe kell nézni azzal a nehézséggel, hogy a textil rendkívül romlandó anyag, csak különleges klimatikus viszonyok között, vagy teljesen elzárva maradt meg, viszont nagyon sok ábrázolást ismerünk, amik alapján rekonstruálni lehetett a Mátyás-korabeli viseletet. A fémből készült viseleti darabokat és az ékszereket már jobban ismerjük a régészeti leletekből is. A későkori női viselet jellegzetes darabjai voltak a fémmelel átszőtt és gyöngyökkel díszített párták, valamint övek. A díszes ruhák mellett, amelyek nemzedékről nemzedékre öröklődtek, az ékszereket is nagy becsben tartották, sokszor értékükön felül. Egy korabeli találó mondas szerint néhány főúri hölgy egész marhacsorda árát viselte magán.

A *lakberendezés* tárgyairól is inkább ábrázolásokból szerezhetünk ismereteket, mert pl. a fából készült bútorokat és eszközöket nem őrizte meg számunkra a föld, a régészeti leletek többnyire kályhacsempekből állnak. A reneszánsz várkastélyok, paloták mai berendezési tárgyai nagyobbrészt rekonstrukciók.

Az életmód vizsgálatához hozzátartozik a korabeli *egészségügy* kutatása is, amennyiben erről egyáltalán beszélhetünk. Az emberi test felépítését és funkcióit nem ismerve kuruzslók, jobbik esetben füves emberek, javasasszonyok végezték a gyógyítást. Ennek ellenére vannak adatok ispotályokról, orvosokról, akiknek a szakmai tudása erősen megkérdőjelezhető volt. A köznép számára a kirurgus vagy a borbély volt mindenek gyógyító, ez utóbbi nemcsak haját vágott, hanem fogat húzott és kisebb sebészeti beavatkozásokat is végrehajtott, amit néhányan túl is éltek.

A késő középkori emberek *szellemi kultúrájáról* szólva, vallásos életéről, illetve írás-olvasási szokásairól kell megemlékeznünk. Eleink számára a hit nem kérdés volt, hanem az élet természetes része. Mindennapos volt a misére járás. Középkori román és gótikus stílusú építészeteink kiemelkedő alkotásai a templomok, amelyeknek egy része – a világi épületekkel ellentétben – átvészelte az idők viharait és átépítve ugyan, de ma is áll. Zala megye legszebb gótikus templomai a már említett egervári és a zalasántói. Ma is megtekinthetők a szép nagyvázsonyi és salföldi pálos kolostorok erdőben rejtőzködő romjai. A középkor írásos kultúrája nagyrészt a kolostorokhoz kapcsolódik. Biztosan tudjuk, hogy a nagyvázsonyi kolostorban másoltak kódexeket, Egervári László könyveiről már volt szó, de más könyvekre utaló adataink is vannak. A csak a régészeti ásatásokból ismert botszentgyörgyi (ma: Nagykanizsa – Miklósfő) reneszánsz várkastély ásatásából bronzból készült könyvsarkok kerültek elő. Néhány évtizeddel később, 1562-ben pedig arról tudósít egy oklevél, hogy a ma már nem létező kis zalai mezőváros, Isebor egyik földesurától, a köznemes Delé Tamástól könyveket loptak el, Bibliát és egy latin szótárt.

Az írás-olvasást és némi alapvető jogi ismereteket természetesen itthon is el lehetett sajátítani, de a középkori Magyarországon nem volt egyetem. Nagy Lajos, Zsigmond király és maga Mátyás is kísérletezett egyetem alapításával, de törekvéseik kudarcba fulladtak. A magasabb műveltséget külföldi, többnyire bécsi, prágai és krakkói egyetemeken szerezheték meg a tanulni vágyó középkori magyar ifjak. Nem lehet véletlen, hogy éppen Mátyás, a műveltséget nagyra tartó király idejében emelkedett meg a bécsi egyetemre járó magyarok száma.

Bilkei Irén